

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра
з теми **«АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД ПЕРЕКАЗОМ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу, РО1-М21z групи
спеціальності 013 Початкова освіта

Бідолах Людмила

Керівник: **Гудима Н.В.**, кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

Рецензент: **Галаманжук Л.Л.**, доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
теорії та методик дошкільної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТЬ «АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ», «ПЕРЕКАЗ» У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	9
1.1. Психолого-педагогічні особливості пізнавальної діяльності молодших школярів.....	9
1.2. Дидактичний аспект роботи над переказом у початковій школі.....	23
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ УСНОГО ПЕРЕКАЗУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	35
2.1. Відбір дидактичного матеріалу для навчання усного переказу учнів.....	35
2.2. Організація, зміст і перевірка ефективності експериментального дослідження.....	47
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Пізнавальна активність – запорука успішності учнів. Допитливість, цікавість, інтерес є стимулом до навчання та й до будь-якої діяльності. Переказування текстів у цьому процесі відіграє важливу роль, адже виступає одним із головних джерел пізнання людини і світу, засвоєння важливих культурних і моральноетичних цінностей, саморозвитку особистості.

Останнім часом зріс запит суспільства на пізнавально-творчу особистість із високим рівнем комунікативної компетентності, здатної до сприйняття й передачі різноманітної інформації. Триває активний пошук нових комунікативних стратегій, орієнтованих на взаємопорозуміння людей, створення позитивної атмосфери у спілкуванні. Тому важливим пріоритетом сучасної освіти стає виховання мовної особистості, яка репродукує українську мову, виявляючи її ґрунтовне знання, мовне чуття, досконало володіє всіма мовними й позамовними засобами для досягнення комунікативної мети, має індивідуальну манеру спілкування. У цьому контексті значно посилюється увага дослідників до процесу становлення національно-мовної особистості.

Заняття з української мови треба будувати так, щоб кожен із проведених видів робіт виконував свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб учні успішно оволодівали і монологічним, і діалогічним мовленням, спираючись на знання про текст, види мовленнєвої діяльності, стилі, типи, жанри мовлення, ситуацію спілкування, набували культури мовлення й спілкування.

Комунікативна діяльність має здійснюватися в ході розв'язання учнями системи усних і письмових мовленнєвих завдань, розташованих у порядку наростання їх складності. Для надання школярам більше можливостей спілкуватися, висловлювати власні думки й почуття, необхідно, зокрема, ширше впроваджувати групову форму проведення занять, індивідуалізувати й диференціювати систему письмових робіт.

Успішне оволодіння нормами літературної мови забезпечується тоді, коли процес засвоєння їх буде свідомим, коли враховуються всі рівні мови і встановлюється систематичний контроль над точністю, змістовністю, логічністю, багатством, виразністю, тобто правильністю мовлення учнів.

Збагачення мовлення школярів лексичними і граматичними засобами проводиться систематично і цілеспрямовано на кожному уроці у засвоєнні розділів «Лексикологія», «Фразеологія», «Словотвір», «Морфологія» і «Синтаксис». Здійснюють таку роботу не лише з метою сформулювати точне, виразне мовлення, але головним чином виховати в школярів потребу вибирати найбільш доцільні для кожного конкретного випадку мовні засоби, бо різні умови і цілі спілкування вимагають різноманітних засобів мовленнєвого вираження.

Збагачення мовлення школярів дає змогу усвідомлювати будь-які відтінки лексичних і граматичних значень слів, словоформ, конструкцій, а також їх стилістичні особливості і сфери використання.

Сформулювати в школярів уміння і навички зв'язного мовлення – практична мета вивчення української мови в закладі загальної середньої освіти. Така мета стоїть і перед школами нового типу, але в останніх вона має дещо інший зміст: озброїти школярів умінням користуватися в найбільш важливих сферах спілкування всіма видами мовленнєвої діяльності – слуханням (аудіюванням), сприйманням і передачею інформації, розгорнутим висловлюванням, полемізуванням тощо.

Розділ програми «Зв'язне мовлення» передбачає навчити школярів різних видів мовленнєвої діяльності. Розробка його численних питань спирається на досягнення лінгвістики в галузі синтаксису тексту, культури мовлення (спілкування), психолінгвістики (теорія мовленнєвої діяльності) тощо. Відомості цих наук дають змогу вичленити основні положення, які є провідними в уточненні й обґрунтуванні змісту і методів роботи з розвитку зв'язного мовлення і мають велике значення для інтерпретації (розкриття змісту) процесу формування комунікативних умінь.

Надзвичайно важливими для організації роботи з розвитку зв'язного мовлення є сформульовані дослідниками (О. Леонтьєв, А. Маркова, М. Жинкін, Т. Ладиженська, В. Капінос, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.) положення, що впливають з теорії мовленнєвої діяльності, згідно з якими: 1) спілкування слід розглядати як мовленнєву діяльність – один із різновидів діяльності людини (поруч із трудовою, суспільною, пізнавальною); 2) реалізація будь-якого виду мовленнєвої діяльності вимагає формування в учнів необхідних для спілкування комунікативних умінь, що спираються на відповідні понятійні знання (лінгвістичні – розгорнуте висловлювання, текст, його частини і способи їх зв'язку, стилі мовлення; мовленнєвознавчі – типи мовлення, зміст, тема, теза, аргумент, вступ, висновок тощо); операційні (правила і способи побудови зв'язного тексту, різноманітні вправи репродуктивного і продуктивного характеру; 3) навчальний матеріал варто розглядати в системних відношеннях: екстралінгвістичні чинники (функція мови, мета й умови спілкування) й обумовлені ними мовні засоби.

Не менш важливе значення має положення, яке сформулював В. Мельничайко, про необхідність усвідомлення учнями всіх видів мовленнєвої діяльності: говоріння, слухання, читання, письмо. Виконуючи репрезентативну (інформаційну) і прагматичну (дієву) функції, ці види діяльності сприяють не лише виробленню навичок побудови власних усних і писемних висловлювань, а й засвоєнню на уроках матеріалу і різних навчальних предметів, проведенню дискусій, диспутів тощо. Одні і них, як слухання, читання, пов'язані зі сприйняттям інформації, тому їх називають рецептивними видами діяльності. Інші – говоріння і письмо – служать для передання інформації (це продуктивні види мовленнєвої діяльності).

У спеціальних дослідженнях А. Алексюка, Б. Ананьєва, Л. Аристової, Ю. Бабанського, П. Гальперина, В. Давидова, М. Данилова, Г. Костюка, І. Лернера, М. Махмутова, Т. Шамової, І. Щукіної та ін. розкривається сутність навчально-пізнавальної активності, ставляться і вирішуються окремі

питання, пов'язані з розвитком у дітей пізнавальних інтересів, пізнавальної потреби, пізнавальної діяльності в освітньому процесі.

Дослідження лінгводидактів переконують, що без належної навчально-пізнавальної активності не може бути успішного засвоєння знань із жодного предмета. Досягнення у навчанні – джерело внутрішніх сил дитини, яке породжує бажання вчитися і дає енергію для подолання навчальних труднощів. Фундаментальні дослідження доводять, що саме завдяки специфіці розвитку психіки дітей молодшого шкільного віку за визначених умов навчання закладається продуктивний тип навчально-пізнавальної активності, який суттєво впливає на успіх подальшого здобуття освіти в базовій школі закладу загальної середньої освіти.

Психологічні аспекти проблеми навчально-пізнавальної активності учнів шляхом роботи над лінгвістичним матеріалом знайшли своє відбиття у працях Л. Айдарова, Л. Виготського, М. Жипкевича, Г. Костюка, І. Синиці та ін.

Педагогічні та методичні основи роботи над збагаченням активного словника та розвитку на його засадах навчально-пізнавальної активності учнів розробляли Ф. Буслаєв, Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Потреба дослідження теорії вивчення методики зв'язного мовлення зумовлена такими чинниками: 1) з'ясуванням специфіки вивчення методики зв'язного мовлення; 2) сучасними тенденціями до окреслення повноти теорії методики розвитку зв'язного мовлення (переказів).

Мета дослідження – розглянути методику викладання уроків розвитку зв'язного мовлення (переказів), виявити методи роботи з активізації пізнавальної діяльності учнів.

Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– проаналізувати теоретичні аспекти вивчення методики зв'язного мовлення;

– схарактеризувати мовленнєвий розвиток у методиці викладання української мови як методичну проблему;

– визначити мовленнєву діяльність учнів у навчальній програмі з української мови в розділі розвитку зв'язного мовлення;

– описати інноваційні методи роботи з активізації пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку;

– розробити рекомендації щодо проведення переказів різних видів і дібрати тексти для переказу як засоби навчання на уроках української мови.

Об'єкт дослідження – процес навчання на уроках зв'язного мовлення з української мови.

Предмет дослідження – тексти для переказів як засіб навчання на уроках української мови.

Гіпотеза: використання інноваційних методів навчання сприятиме активізації навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку в процесі роботи над переказом.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз наукової і методичної літератури з проблеми дослідження); емпіричні (цілеспрямоване спостереження за мовленням дітей, аналіз навчально-виховної документації, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), кількісний та якісний аналіз експериментальних даних).

Організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилось на базі Чернівецького ліцею №13 Чернівецької міської ради.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що одержані експериментальні результати розширюють і збагачують традиційні підходи до розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи; розробці лінгводидактичної моделі роботи над переказом у початковій школі.

Теоретичне значення. Результати дослідження можуть бути використані в методиці проведення уроків написання переказу, в курсах

зазначеної проблематики, для написання студентських курсових, бакалаврських, магістерських робіт.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях; експериментальному дослідженні на базі закладу освіти та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2021-2022 н.р. і 2022-2023 н.р.).

Опубліковано наукову статтю «Переказ як один із провідних видів роботи на уроці української мови з метою активізації пізнавальної діяльності учнів початкових класів» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету К-ПНУ (Випуск XVIII. 2022. С. 23-27).

Структура і обсяг роботи зумовлена логікою дослідження, поставленими завданнями та складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 88 сторінок.

ВИСНОВКИ

Останнім часом зріс запит суспільства на пізнавально-творчу особистість з високим рівнем комунікативної компетентності, здатної до сприйняття й передачі різноманітної інформації. Триває активний пошук нових комунікативних стратегій, орієнтованих на взаємопорозуміння людей, створення позитивної атмосфери у спілкуванні. З огляду на це, важливим пріоритетом сучасної освіти стає виховання мовної особистості, яка репродукує рідну мову, виявляючи її ґрунтовне знання, мовне чуття, досконало володіє всіма мовними й позамовними засобами для досягнення комунікативної мети, має індивідуальну манеру спілкування. У цьому контексті значно посилюється увага дослідників до процесу становлення національно-мовної особистості.

Визначальною особистісною характеристикою школяра початкової школи є прийняття та усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством.

Психічний і особистісний розвиток дитини в молодшому шкільному віці зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку – навчанням у початковій школі. На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Для успішного засвоєння молодшими школярами навчального матеріалу учителю необхідно подбати про його сприймання, розуміння, закріплення і застосування. Процес учіння має три взаємопов'язані стадії.

Пізнавальна активність є двостороннім взаємопов'язаним процесом: з одного боку, це форма самоорганізації і самореалізації молодшого школяра, з другого – результат цілеспрямованих зусиль учителя в організації пізнавальної діяльності учня. Творчість у пізнанні проявляється і в тому, що пізнання творить і самі форми відображення, розробляючи відповідну логіку, засоби та методи, а також через реалізацію усіх пізнавальних здатностей людини: форм чуттєвого відображення,

раціонального пізнання, творчої уяви, але найбільш яскраво – інтуїції.

Пізнання загалом і всі його форми, етапи залежать від рівня розвитку практики, хоч ця залежність не є незмінною. Вона теж історично змінюється, що і лежить в основі виділення рівнів пізнання, які відрізняються передусім характером зв'язку з практикою, якістю завдань та результатів, а також формами, засобами і методами. Для того, щоб навчання дійсно стало засобом свідомого розвитку, необхідно виконувати умову – суб'єкт, що розвивається, має включатися в активну діяльність і спілкування. Це обґрунтовується тим, що учень в освітньому процесі не лише суб'єкт, а й об'єкт власного навчання. Низький рівень активності – результат того, що учень є пасивним об'єктом.

Відповідно до програми учні мають навчитися писати різні види переказів: докладні, детальні, усні й письмові, стислі, вибіркові, творчі, перекази-переклади, перекази за картинами, фільмами, виставами тощо.

Аналіз спеціальних досліджень, збірників для переказів, досвіду роботи вчителів дав змогу виокремити основні прийоми роботи над переказами, які повинен використовувати вчитель під час навчання переказів різних видів, зокрема:

1. Вступна бесіда, метою якої є підготовка учнів до сприймання тексту.
2. Прийоми, пов'язані із сприйманням тексту (читання тексту вчителем, читання тексту учнями мовчки, паралельне прослуховування тексту і читання).
3. Бесіда за змістом, яка готує учнів до сприймання змісту, розвиває їхні мислительні здібності. Проте слід сказати, що не доцільно ставити дуже багато питань до тексту для докладного переказу, оскільки це певною мірою знижує інтерес учнів до роботи.
4. Аналіз структури тексту, під час якого школярі засвоюють, окрім тематичної і смислової, структурну цілісність тексту, переконуються в поділові тексту на частини (підтеми і мікротеми), кожна з яких пов'язана з

основною думкою, спостерігають за способами зв'язку частин і речень у тексті.

5. Складання плану (простого і складного), яке передбачає такі інтелектуальні вміння, як поділ тексту на смислові частини, формулювання кожного пункту плану, його оформлення, зіставлення плану і первинного тексту.

6. Складання робочих матеріалів, які необхідні для розкриття окремих пунктів плану і провідної думки тексту загалом. У цих матеріалах записують як слова і вирази до первинного тексту, так і ті засоби, яких немає в тексті, а вони потрібні, наприклад, для стислого переказування тексту (узагальнювальні слова чи речення, слова для зв'язку частин тексту тощо).

7. Мовний і стилістичний розбори тексту, під час яких увага учнів звертається на визначення ними завдання і мовленнєвої ситуації (кому адресоване висловлювання, з якою метою, де воно можливе), на залежність вибору мовних засобів і стилю мовлення від ситуації спілкування. Крім того, учні мають переконатися в доцільності авторського добору мовних засобів та відповідності його комунікативному завданню і основній думці тексту.

8. Усний переказ (повний або частковий), який може бути використаний під час проведення всіх видів переказів, особливо він ефективний під час навчання вибіркового і стислого переказів, коли в учнів виникають труднощі в процесі самостійного оформлення зібраного матеріалу та створення нового тексту.

9. Редагування як прийом під час навчання зв'язного мовлення. Розвиток мовлення – провідний принцип у роботі з читання, граматики, правопису, який об'єднує всю мовленнєву діяльність учнів. Робота над правильною вимовою, чіткістю і виразністю усного мовлення, культурою, відчуттям змісту і краси, над збагаченням словника має стати складовою кожного уроку поряд з конкретними лінгвістичними завданнями. Найбільш поширеними вправами з розвитку зв'язного мовлення є розгорнуті відповіді на запитання (в тому числі й бесіди), записи на основі спостережень, усний

переказ прочитаного (в його різноманітних варіантах), усні розповіді учнів на задану тему, за картиною, за поданим початком (кінцем) тощо, розповідь художніх текстів, вивчених напам'ять, імпровізація казок, письмові перекази зразкових текстів, інсценізація оповідань і казок, різноманітні види драматизації, словесне малювання, уявлена екранізація прочитаних або власних оповідань, письмові твори різноманітних типів, листи, ділові папери: оголошення, адреса тощо. Є очевидним, що різноманітність вправ достатньо широка, вправи різняться за формою, змістом, мовою, жанром, за місцем проведення, участю дітей у їх виконанні. Всі вправи виконуються практичним способом, оскільки весь матеріал дається учням майже без теорії.

Розвивати зв'язне мовлення школярів – це значить розвивати низку конкретних умінь: уміння розуміти тему, визначати її межі, розкривати її з відповідною повнотою; уміння підпорядкувати свій твір основній думці; уміння добирати матеріал для розповіді, твору або іншого зв'язного тексту; уміння систематизувати матеріал, розташовувати його у потрібній послідовності; уміння складати план до зв'язного тексту, який необхідно буде записати, дотримуючись цього плану; уміння користуватися засобами мови відповідно до літературних норм і завдань висловлювання, що неможливо без достатнього словникового запасу, синтаксичних умінь; уміння складати усний чи письмовий текст.

У 2 класі методика розвитку монологічного мовлення представлена у вигляді системи уроків розвитку зв'язного мовлення, на яких передбачене формування в учнів таких умінь: добирати влучні слова для висловлення закінченої думки (побудови речення), відновлювати деформовані речення, спостерігати за значенням образних слів і словосполучень у реченні, використовувати в мовленні виражальні засоби мови, ставити й записувати запитання до тексту, відновлювати деформований текст, добирати заголовок до тексту, редагувати текст із стилістичними недоліками, продовжувати текст за поданим зачином, складати усні і письмові розповіді за малюнком,

серією малюнків, запитаннями, опорними словами і словосполученнями, за зразком, будувати опис із використанням малюнка та опорних слів.

Створеною методикою розвитку монологічного мовлення в 2 класі передбачено побудову та записування школярами невеликих за обсягом текстів за малюнком і запитаннями, серією малюнків, даним початком, малюнком і опорними словами, за зразком і запитаннями.

Різноманітність видів переказів визначається різними дидактичними завданнями. Основою для класифікації переказів обрано характер відтворення тексту. Ця основа дає змогу побачити специфіку, дидактичні можливості різних видів переказів. Залежно від докладності передачі змісту та міри збереження композиції тексту розрізняють такі перекази: детальні, вибірккові, стислі і творчі.

У діяльності учителя і учнів, спрямованій на опанування уміннями відтворювати тексти різних типів та стилів, можна виділити декілька етапів: попередня підготовка до переказу; постановка завдання, мотивація діяльності, підготовка до сприймання тексту і його читання, аналіз тексту в єдності змісту, мови й композиції, складання плану та робочих матеріалів, повторне читання тексту; виконання першого варіанта переказу, редагування роботи, створення удосконаленого варіанта переказу; перевірка і аналіз робіт. Щоб реалізувати завдання розвитку умінь зв'язного переказування тексту використовуються комплексні вправи з метою поєднання засвоєння мовних знань і застосування їх з метою спілкування. Розвивальний ефект комплексних вправ полягає у тому, що ситуація мовленнєвого спілкування націлює учнів на усвідомлення граматичних понять та їх ознак, а розв'язання граматичних завдань стимулює мовленнєву творчість.

Результати експериментального дослідження виявили значні прогалини у розвитку усного мовлення молодших школярів і можливості формування мовленнєвих умінь учнів засобом переказу тексту. Зокрема, рівень розвитку умінь переказувати текст детально, стисло, вибірково і творчо в учнів експериментального класу виявився вищим, ніж в учнів контрольного,

причому на початку експериментального дослідження рівень розвитку відповідних умінь був майже однаковим. Це свідчить про ефективність розробленого формувального експерименту і значні можливості експериментальної системи роботи у мовленнєвому розвитку молодших школярів.

Підвищенню рівня умінь переказувати текст в експериментальному класі сприяли засоби активізації пізнавальної діяльності учнів, зокрема ігрова форма навчання, інтерактивні технології навчання, інформаційно-технічні засоби навчання, особистісно зорієнтований підхід тощо. Ці інноваційні дидактичні засоби ефективно впливали на психічні процеси дітей – пам'ять, увагу, мислення, уяву тощо, посилювали процес пізнання дійсності шляхом розв'язання лінгвістичних завдань (складання плану, аналіз тексту, словникова робота, граматичні вправлення тощо), і в такий спосіб значно підвищили рівень комунікативної компетентності учнів.

Вибір усного переказу як матеріалу формування комунікативної компетентності молодших школярів, на нашу думку, пояснено тим, що принцип «пишемо так, як говоримо» цілком виправданий практикою мовленнєвої діяльності учнів. Якщо правильно сформулювати усне мовлення, писемне теж вирізнятиметься нормативністю та комунікативними ознаками (точністю, правильністю, змістовністю, логічністю, інформативністю тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаян Ю.О. Тенденції оновлення змісту початкової освіти в сучасній Україні. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 28 (1-2020). Київ : Міленіум, 2020. С. 108-116.
2. Бандурка О. М. Основи психології і педагогіки : підручник. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 101.
3. Бідолах Л. Активізація пізнавальної діяльності учнів початкової школи в процесі роботи над переказом. *Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Київ : Міленіум, 2022. Вип. 18. С.23-27.
4. Борисенко М. Міждисциплінарні зв'язки як засіб формування у студентів світоглядних поглядів. *Вища школа*. 2004. № 3. С. 17–19.
5. Варзацька Л. Концепція підручників «Рідна мова і мовлення» для 2-4 класів загальноосвітньої школи авторського колективу Л.О. Варзацької. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 4. С. 18–23.
6. Васильківська Н.А. Елементи лінгвістики тексту в початковому курсі української мови : методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 94 с.
7. Васильківська Н.А. Методика роботи над засобами зв'язності тексту в початкових класах : монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 204 с.
8. Васильківська Н.А. Формування в молодших школярів уміння використовувати як засоби зв'язності тексту слова, об'єднані відношенням загального і часткового. *Наук. записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка*. Тернопіль, 2008. №6. С. 115–120.
9. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М.С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2011. 364 с.

10. Вашуленко М. С. Формування мовленнєвої особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 11–14.

11. Вашуленко М. С., Бібік Н. М., Кочіна Л. П. Інтегрований підручник для 1 класу. *Початкова школа*. 1996. №1. С. 9–12.

12. Вашуленко М., Дубовик С. Українська мова та читання : Підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019.

13. Власенко Л. В. Актуальні проблеми формування комунікативної компетентності студентів. *Культурна асоціація «Новий Акрополь»* : зб. статей Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2009. 129 с.

14. Головка І. Системність у роботі над текстами-міркуваннями. *Початкова школа*. 1998. №2. С. 13–16.

15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

16. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів на уроках читання. *Мандрівець*. 2000. №3. С. 75–78.

17. Грибан Г. В., Кучерук О. Р. Практикум з методики викладання української мови. Київ, 2003. 160 с.

18. Гудима Н. Підготовка вчителя Нової української школи на засадах компетентнісного підходу. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 25 (2-2018). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 202-208.

19. Гуревич Р. С. Шляхи інтеграції змісту загальноосвітньої та професійної підготовки. Київ : Вища школа, 1987. С. 81.

20. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4. С. 40-42.

21. Дорошенко М. І. Вивчення операцій мислення у молодших

школярів. *Психологія : збірник наукових праць НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 2000 Вип. 11. С. 2.

22. Дорошенко С. І. Методика викладання української мови : навчальний посібник. Київ : Вища школа. 1992. С. 296.

23. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році ; додаток до листа МОН України від 03.07 2018 р. № 1/9- 415. URL : <http://mon.gov.ua>.

24. Захарова Н. М. Міжпредметні зв'язки як засіб формування загальнопізнавальних умінь молодших школярів : автореф. дис... канд. пед. наук 13.00.09. Київ, 2000. 18 с.

25. Захарова Н. М. Пізнавальні завдання формують в учнів загальнопізнавальні вміння. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 67–70.

26. Казанджиева М. С. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь у процесі роботи з навчальними текстами шкільних предметів немовного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1999. 19 с.

27. Кобцев Д., Приходько І. Мовленнєва діяльність на уроках української мови : дидактичні матеріали для поурочних конспектів. Київ : Підручники та посібники, 2005. 240 с.

28. Ковальчук Г. О. Економічна освіта молодших школярів. *Географія та основи економіки в школі*. 2001. №: 3 (21). С. 38–41.

29. Коменський Ян Амос. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / Велика дидактика / За ред. А.А. Красновського. Київ : Рад. школа, 1940. Т. 1. 248 с.

30. Компаній О. Наступність у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів в умовах мовної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 20 (1-2018). Кам'янець-Подільський, 2018. С. 331-336.

31. Концепція мовної освіти в Україні. Проект. *Освіта України*. 2011. № 1-2. С. 6.
32. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
33. Костюк Г. С. Вікова психологія. Київ : Рад школа, 1976. С. 147–164.
34. Костюк Н. Т. Об'єктивна зумовленість і діалектика інтеграції сучасного наукового знання. Київ : Вища школа, 1998. С. 9.
35. Краткий психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1985. С. 50.
36. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.
37. Лапіна А. Лінгвістичний аналіз тексту – запорука розуміння художнього твору учнями початкових класів. *Початкова школа*. 2017. №2. С. 17-18.
38. Логачевська С. П. Дійти до кожного учня. Київ, 1990. 124 с.
39. Майборода В. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів. *Початкова школа*. 1998. № 6. С. 7–10.
40. Мамчур Л. І. Психолінгвістичні чинники формування індивідуального мовлення і комунікативної компетентності учня. *Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. №132. 2007. С. 93.
41. Мантула Т. І. Інтегроване викладання та міжпредметні зв'язки в історичному аспекті та сьогоденні. Кіровоград : Кіровоградський ОІППО імені Василя Сухомлинського, 2005. 198 с.
42. Мельничайко В. Я. Українська мова для учнів та абітурієнтів. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2004. 366 с.
43. Методика вивчення української мови в школі : посібник для вчителів / О. М. Беляєв та ін. Київ : Рад. школа, 1987. 246 с.

44. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.

45. Москаленко Н. А. Застосування ігрових та мовленнєвих ситуацій. *Початкова школа*. 1990. №2. С. 24–26.

46. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <http://mon.gov.ua>.

47. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : Плеяди, 2017. 216 с.

48. Одинак М. М. Організація мовного процесу у початкових класах ЗНЗ у 2008/2009 н.р. Чернівці: Прут, 2008. С. 2.

49. Олійник І. С., Білоусенко П. І., Канівська Н. Г., Явкір В. В. Методика викладання української мови: практичні та лабораторні завдання. Київ : Вища школа, 1991. 287 с.

50. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови. Київ : Вища школа, 1989. 386 с.

51. Паночко М. М. Міжпредметні зв'язки мови і фізичної культури. *Укр. мова і література в школі*. 1981. № 1. С.14–18.

52. Пентилюк М. І., Галетова А. Г., Коршун Т. В, Караман С. В. Методика навчання рідної мови у загальноосвітніх навчальних закладах. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.

53. Підгорна Н. І. Дидактичні ігри і пізнавальні завдання з мови. Київ, 1988. 256 с.

54. Підлужна Г. Компетентісний підхід до розвитку комунікативних умінь молодших школярів на уроках української мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 26 (1-2019). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 363-369.

55. Плиско К. М. Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект) : навч. посібник. Харків : Основа, 1995. 240 с.

56. Практикум з методики навчання української мови / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
57. Присяжнюк Н. І. Інтегровані уроки. *Початкова школа*. 1996. № 8. С. 27–31.
58. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ : Рад. школа, 1982. 176 с.
59. Савченко О. Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків. Київ : Генеза, 2002. С. 260–267.
60. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
61. Савченко О. Я. Міжпредметні зв'язки як ресурс реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 2. С. 48–57.
62. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр-8, 1997. 256 с.
63. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2005. С. 110.
64. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наук, думка, 1973. 280 с.
65. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль : навчальна книга-Богдан, 2000. 88 с.
66. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 том. Київ : Рад. школа, 1977. С. 315.
67. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3- 4 клас. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>
68. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3- 4 клас. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>

klas/2020/11/20/Shiyana.pdf

69. Третяк Н.В. Шляхи формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі текстів : колективна монографія. Київ : Міленіум, 2020. С. 130-140.

70. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. Київ : Рад. школа, 1983. Т.1. 488 с.

71. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. 3-ге вид., випр. і допов. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.

72. Хмелюк М. М. Міжпредметний матеріал до вивчення лексики в 4 класі. *Укр. мова і література в школі*. 1984. № 12. С. 46–51.

73. Шевченко Ю. М. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів. *Матеріали II Міжнародної Інтернет-конференції «Нові виміри сучасного світу»*. Том 1. Мелітополь, 2006. С. 98–99.

74. Шелехова Г. Т. Про систему роботи розвитку зв'язного мовлення учнів. *Дивослово*. 1994. №1. С. 28–29.

75. Ягупов В.В. Вікова психологія : підручник для студентів вузів. Київ : ВК ТОВ «Тандем», 2004. 649 с.